

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

Eeuwig leven... nú reeds!

Als wij (reeds) de verklaring van mensen aannemen,
de verklaring van God weegt zwaarder.

Dit is nl. de verklaring van God: . . . .

— Want Hij heeft een verklaring afgelegd aangaande Zijn Zoon.
Wie in den Zoon van God gelooft, hééft de verklaring in Hem.
Wie God niet gelooft, heeft Hem tot een leugenaar gemaakt,
omdat hij niet geloofd heeft in de verklaring,
die God heeft afgelegd aangaande Zijn Zoon. —

Nu, dit is dan de verklaring:

dat God ons eeuwig leven heeft gegeven
en (dat) dit leven in Zijn Zoon is.

Wie den Zoon heeft, heeft het leven.

Wie den Zoon van God niet heeft, heeft het leven niet.

(1 Joh. 5 : 9—12)

De apostel Johannes heeft ons in zijn evangelie heel wat gesprekken opgetekend die Jezus met de Joden heeft gevoerd. In één daarvan (Joh. 5) komt o.a. ter sprake het gezag waarmee Jezus optreedt. Welke autoriteit kan Hij laten gelden? Op wien kan Hij Zich beroepen?

Zij hebben, zo vermeldt de Heiland zelf, al eens geïnformeerd bij Johannes den Doper. Ze wilden wel eens weten, wat dié van den rabbi van Nazareth dacht. Was deze werkelijk degene voor Wien Hijzelf Zich uitgaf?

Johannes heeft toen een verklaring afgelegd aangaande Jezus: Ja inderdaad, deze is de Zoon van God. Dat weet ik zeker, want God, mijn Zender, heeft gezegd: als gij op iemand den Geest ziet neerdalen en op hem blijven, dan is dát degene die met den Geest doopt. Welnu: ik heb gezien, dat de Geest neerdaalde en bleef op Jezus van Nazareth (Joh. 1 : 32—34).

Jezus waardeert deze verklaring van Johannes: „hij heeft der waarheid getuigenis gegeven“. Maar toch is ze voor Hem het hoogste niet. Ik heb, zo zegt de Heiland, een getuigenis sterker dan dat van enig mens, ook dan dat van Johannes. Niemand minder dan God Zelf heeft Zich over Mij uitgelaten, een verklaring over Mij afgelegd.

Maar hoe moeten de Joden van deze verklaring van God kennis krijgen? God laat Zich immers niet zien of horen. Johannes den Doper: ja, dién kunnen ze wel ergens in hun midden aantreffen; tot hém kunnen ze zich wenden met een vraag, en zijn antwoord kunnen ze opvangen met hun oor. Maar waar en hoe laat Góð Zich uit over Jezus van Nazareth?

Wel, zo zegt de Heiland, gij moet naar de Schriften toe. In de wet van Mozes en in de profeten, dáár heeft God gesproken. Zoekt maar eens in het Oude Testament.

Deden de Joden dat dan niet? En of! Tot in de kleinste bijzonderheden werd de wet van Mozes nageplozen. Want die wet was hun kostbaarst bezit. Die wet was, zo zagen zij het, hun leven.

En dat zagen ze goed. Mozes had het bij zijn heengaan óók zo tot Israël gezegd: „Neemt al de woorden ter harte, waarmee ik u heden vermaan, opdat gij daarmee uw kinderen zult opdragen al de woorden dezer wet nauwgezet te onderhouden. Want dit is voor u geen ledig woord, maar dit is uw leven: door dit woord zult gij lang wonen in het land, dat gij na het overtrekken van de Jordaan in bezit zult nemen“ (Deut. 32 : 46, 47).

Israëls waardering voor de wet is dus op zichzelf wel juist. Alleen maar: ze lezen die wet niet goed. Er ligt een sluier over hun hart, zovaak Mozes voorgelezen wordt (2 Cor.

3 : 15). Als zij n.l. het O.T. goed lezen, zouden ze daarin Gods belofte van genade in den komenden Verlosser lezen. En dan, met de Schrift in de hand, zouden ze in Jezus van Nazareth moeten herkennen dien door God beloofden Verlosser.

Want het is waar: God heeft in de wet het leven gegeven. Maar juist die wet spreekt van a tot z over Christus. Als de Emmaüs-gangers op de avond van de opstandingsdag uit Jeruzalem naar hun dorp op weg zijn, gaan hún door Christus' onderwijs daarvoor de ogen open. Want „begonnen hebbende van Mozes en al de profeten legde Hij hun uit hetgeen in al de Schriften van Hem geschreven was“. (Luc. 24 : 27).

Het is dit zelfde punt, t.w. Gods verklaring aangaande Jezus, dat de apostel Johannes aanroert in het laatste hoofdstuk van zijn eerste brief. En het zou wel eens kunnen zijn, dat Johannes bij het schrijven van onze tekstwoorden het gesprek dat we zoëven noemden, voor de geest stond.

Het is eigenlijk zo simpel, wat de apostel hier zegt. De zinnestelsels zijn bijna kinderlijk van eenvoud. Maar ondertussen: wat een diepte; en welk een ernst.

God heeft tegenover ons een verklaring afgelegd: „Ik geef u eeuwig leven“. Die belofte van eeuwig leven geldt óns, d.w.z. mensen die dood waren door misdaden en zonden. En die verdienen zouden eeuwig dood te blijven. Wat een ommekeer betekent dat in ons bestaan: niet maar van arm: rijk; niet slechts van onaanzienlijk: in ere. Maar veel omvattender, veel dieper, veel radicaler: van de dood naar het leven.

Het is voor ons dus een groot geschenk om te ontvangen. Maar was het voor God soms een kleinigheid om te geven? Allerminst! Hoor maar wat Hij verder verklaart: „En dit leven is in Mijn Zoon“. Wat God ons gaf was het liefste wat Hij bezat. „Die zélf s Zijn Zóón niet spaarde, maar Hem voor ons allen overgaf“ (Rom. 8 : 32).

Nu hebben we maar te kiezen: in den Zoon geloven, d.w.z. Gods gave aanvaarden en zo eeuwig leven bezitten; of den Zoon verwerpen, d.i. Gods gave afwijzen, maar dan ook het leven derven. Want „de zaligheid, het leven, is in niemand anders!“ (Hand. 4 : 12).

Wat doen we nu? Het zal er maar van afhangen, hoeveel vertrouwen we in deze verklaring hebben. Welnu, zegt Johannes: er is alle reden om deze verklaring aan te nemen. Reeds als een mens een verklaring aflegt b.v. voor een rechtbank, waar hij onder ede staat, dan aanvaarden we die; dan bouwen we daarop. Zouden we dan niet veel méér een verklaring aanvaarden afge-

legd door God, die immers niet liegen kan?

En we moeten ook niet zeggen: ja maar heeft God die verklaring werkelijk afgelegd? Want dat staat als een paal boven water. Johannes onderbreekt zichzelf even, om nadrukkelijk alle twijfel dienaangaande af te snijden. Hij stond in vs. 9b op het punt, om de inhoud van die verklaring (die nu pas in vs. 11 werkelijk komt) te geven. Maar hij maakt de zin waaraan hij begonnen is voorlopig niet af, omdat hij eerst wil onderstrepen, dat die verklaring door God werkelijk is afgelegd.

Naar dié kant hebben we dus geen uitweg: aan het feit van die verklaring bestaat geen twijfel. Alles hangt er maar van af, hoe betrouwbaar we God achten. Daarom wordt nu ook maar dadelijk de volle ernst getekend van het ongelof: Wie niet gelooft, die zegt daarmee tegen God: „U liegt!“ Wie zou dat durven?

Wie daarentegen Gods verklaring aanvaardt, heeft bezegeld, dat God waarachtig is (Joh. 3 : 33). En welk een rijkdom wordt daarmee aanstonds zijn deel. Dat heeft de apostel in onze tekst éérst getekend in de woorden: „Wie in den Zoon van God gelooft, heeft de verklaring (of: het getuigenis) in Hem“. Dit zinnetje is een beetje moeilijk. Vaak vertaalt men: „die heeft het getuigenis in zich“. Maar dat is toch niet juist. De bedoeling is: „in Hem“, d.i. in den Zoon. Maar wat betekent dat nu: die heeft de verklaring (van God) in den Zoon?

We moeten hier denken aan een tekst als Hand. 2 : 33. Daar zegt Petrus, dat Jezus „van den Vader de belofte des Heiligen Geestes ontvangen heeft“ en daardoor uitstort wat men nu ziet en hoort. Bedoelt Petrus daar, dat Christus de toezegging ontvangen heeft, maar op de inlossing daarvan nog wachten moet? Welneen, hij bedoelt juist: Jezus heeft het Hem beloofde, nl. den Geest, nu gekregen. 'Belofte' wil daar dus zeggen: 'het beloofde goed'. Evenzo staat het met Hebr. 11 : 13 en 39: de aartsvaders, en in 't algemeen de oudtestamentische gelovigen, zijn in het geloof gestorven „zonder de beloften verkregen te hebben“. Hadden zij van God dan geen toezeggingen ontvangen? Jazeker, maar ze hadden de vervulling ervan niet gezien; ze hadden het beloofde goed niet gekregen.

Welnu, zo betekent het woord 'verklaring' hier: 'dat wat God verklaarde te zullen geven'.

Die verklaring van God, waarover Johannes spreekt, behelst nl. een belofte: „Ik geef u het eeuwige leven“. En nu zegt Johannes: wie in den Zoon gelooft, die heeft daarmee het in Gods verklaring beloofde goed verkregen. Door te geloven ontvangt hij meteen in Christus het hem beloofde eeuwige leven. De apostel herhaalt die verklaring straks nog eens (vs. 13): „dit heb ik u geschreven, opdat gij weet, dat gij het eeuwige leven hebt; u, die in de Naam van Gods Zoon gelooft“.

Dat is de rijkdom van wie geloven in Jezus Christus: eeuwig leven nu reeds!

D. HOLWERDA.

TOERUSTING DER PREDIKERS

De leraren der kerk moeten door langdurige overdenking toegerust zijn, zodat zij uit het Woord van God, naar de eisen van de tijd, als uit een voorraadskamer, velerhande lering kunnen toedienen.

CALVIJN

„WERKELIJKHEID” EN „DENK-BEELD”

II

In het artikel van verleden week hebben we geprobeerd uiteen te zetten het verschil tussen de „werkelijkheid” en het „denk-beeld”, dat we ons van die werkelijkheid vormen.

De **werkelijke** bloem staat voor mij op de tafel. Ze spreidt haar kleurenpracht ten toon en vervult de hele kamer met haar fijne geur. Het **denk-beeld** van die bloem is evenwel in mijn bewustzijn, in mijn geest. Natuurlijk is dat denk-beeld van die bloem belangrijk. Zonder zo'n denk-beeld bestaat er b.v. geen kennis van die bloem. Maar het komt voor het kennen van die bloem en het genieten ervan toch vóór alles op de echte, levende, bloeiende bloem aan. Daar moeten we het bij het genieten en kennen van die bloem geheel en al van hebben.

We hebben er in dat artikel voorts speciaal op gewezen, dat het in de religie, in de dienst des Heren, vóór alles aankomt op de **werkelijkheid**. Het gaat daarin immers om de werkelijke, de levende God; om de werkelijke, de levende Christus; om de echte, verlossende genade Gods; om de eigen, echte, verschrikkelijke zonde; om het werkelijke, heel ons leven omspannende en doortrillende verbond; om de levende, ware, uit en door en voor Christus levende kerk.

Natuurlijk komt het er eveneens op aan, dat we van alles wat we noemden ook een denk-beeld, een voorstelling, een idee hebben in onze geest, ons hart, onze ziel. Want zonder zo iets is er geen kennis van God, Christus, genade, zonde, verbond, kerk, mogelijk. Kennis van God en Christus kán alleen dan bestaan, wanneer wij omtrent hen en alles wat zij hier doen en geven o.a. een denkbeeld, voorstelling, idee, hebben. Kennis van God en Christus is er alleen als wij o.a. „weet” van hen hebben.

Maar terwijl we dit van harte toegeven, leggen we er nog eens alle nadruk op, dat het in de religie gaat om de **werkelijke, levende** God en de **werkelijke, levende** Christus en om de **werkelijkheid** van wat zij aan ons zeggen, aan ons geven, met en om en voor ons doen.

Ik kan me nu heel goed voorstellen, dat iemand, die dit leest bij zichzelf denkt: Wat is dat nu voor gepraat? Het spreekt toch nota bene van zelf, dat het in de godsdienst gaat om de echte, de levende God. Moet dat nu met zoveel klem worden gezegd?

Inderdaad — dit alles zal men misschien spontaan zo willen zeggen. Maar helaas, als men zo spreekt, slaat men de plank toch helemaal mis. Want er is misschien wel geen kwaad, waaraan men zich in de christenheid zo algemeen schuldig maakt en dat zo verwoestend op het leven der kerk heeft ingewerkt als dit, dat men niet leeft voor het aangezicht van de werkelijke, levende God en de werkelijke, levende Christus, en dat men de werkelijke verlossende genade en de eigen, echte, werkelijke zonde niet kent, maar leeft bij eigen gemaakte en dus valse denk-beelden.

Daarover wil ik nu het een en ander zeggen in dit artikel.

***

Om duidelijk te maken waarop ik het oog heb, wil ik eerst iets zeggen over de wetenschap omtrent de „natuur”, zoals die speciaal in de middeleeuwen werd beoefend.

Men ging daarbij uit van wat men om zich heen zag: Neen, van een nauwkeurige, geduldige, indringende waarneming van de natuur en haar verschijnselen was toen over het algemeen geen sprake.¹⁾ Men keek oppervlakkig om zich heen en ging daarna redeneren, redeneren, redeneren! Op de zeer smalle en wankele basis van wat men — en nog wel zeer onvoldoende — had waargenomen, bouwde men met behulp van logische redeneringen een heel systeem van kennis, een gehele „leer” omtrent de „natuur” en de kosmos. Wat men zo tot stand bracht was als denkprestatie en denkproduct inderdaad

¹⁾ Men denke aan het feit, van de duidelijk in strijd met de waarneming zijnde leer omtrent het sneller vallen van lichamen, naarmate deze zwaarder zijn! Hoeveel eeuwen lang werd die niet aanvaard.

indrukwekkend. Men legde bij dit bedrijf soms een bewonderenswaardige scherpzinnigheid aan de dag. Zo denkend en redenerend kwam men b.v. tot de constructie omtrent een heelal, waarvan de aarde het middelpunt was, terwijl de sterren zich in zuiver cirkelvormige banen om de aarde bewegen. Die cirkelbeweging was namelijk voor de middeleeuwen de uitdrukking van de volkomenheid. En deze werd alléén in de sterrenwereld gevonden. In de ruimte ónder de maan — het ondermaanse — werd deze zuivere cirkelbeweging niet aangetroffen.²⁾

Met grote hardnekkigheid heeft men nu aan dat wereldbeeld vastgehouden. Vader Brakel slingert de verwaten lieden, die durven beweren dat niet de zon om de áárde, maar de aarde om de zón draait, de vernietigende woorden naar het hoofd, dat het hun in het hoofd draait! Zei de Schrift niet duidelijk, dat de zon om de aarde draaide? Jozua sprak toch uitdrukkelijk tot de zon: „Zon sta stil te Gibeon!” (Joz. 10 : 12). Wat had men nog meer getuigen van node?

En zo maakte men niet alleen een omvangrijke „kennis” van het heelal, maar niet minder van — laat ik maar zeggen — de levende en de levenloze natuur. Men redeneerde, redeneerde en bouwde zo een impoosant systeem van „natuurkennis”. De heidense filosoof Aristoteles was daarbij veelal de onfeilbare gids.

Het is niet moeilijk in te zien wat een beheersend motief in deze wijze van doen was. Het was de naïeve overtuiging, dat als men maar juist redeneerde en keurig in de vorm conclusies trok, men een geheel van gedachten, een stelsel, een systeem ontwierp **dat geheel aan de werkelijkheid beantwoordde!** Als men door redenering tot de slotsom was gekomen, dat iets in de natuur zo moest zijn, nu, dan was dat ook zo! Dat kón eenvoudig niet anders.

Eeuwenlang heeft men nu onder de hypnose van deze fictie geleefd. Maar ten slotte kwam de ontzaglijke ontgoocheling. Toen men eindelijk ging doen wat men van het begin af aan en vóór alles had moeten doen, namelijk het geduldig, nauwkeurig, voorzichtig bekijken van de werkelijkheid — van de werkelijke natuur — toen stortte de hoge toren van redeneringen, het ganse gebouw van het door middel van het „denken” gemaakte systeem van natuurkennis ineen. Er bleef niets van over! Het bleek een grote illusie te zijn. Het was in elkaar gerammeid door de **feiten**, door de **werkelijkheid**, welke men eindelijk had ontdekt.

***

Wat nu die middeleeuwse geleerden ten opzichte van de natuur, de kosmos hebben gedaan, dat deden vele theologen en hun volgelingen door alle eeuwen heen ten aanzien van de HERE; Jezus Christus; verbond; kerk; genade en alles wat God geeft en doet.

Wij weten omtrent God en zijn Christus en al wat God deed en doet geen zier méér, dan wat de HERE ons in zijn woord vertelt en wat wij, indien wij werkelijk in het licht van dat woord wandelen, in de wereld, de geschiedenis, de „natuur” kunnen ontdekken.

Maar nu zien we, dat telkens weer zeer velen van alles en nog wat omtrent God, zijn Christus en hun werken gingen vertellen, als waar verkondigen, dat men zelf als zodanig had beredeneerd, uitgedacht.

Wat men zo als waarheid uitventte, was dikwijls zeer scherpzinnig. Het leek keurig afgeleid uit Schriftwoorden. En het hielp schijnbaar voortreffelijk om allerlei moeilijkheden, waarop men in het denken en leven was gestuit, uit de weg te ruimen. Het was soms inderdaad knap, vernuftig, diep gedacht, boeiend. Het éniige wat er aan ontbrak was dit, dat het niet „waar” was, dat het geen weersave, tekening, denk-beeld **van de werkelijkheid** was. Het was ten slotte alleen maar fantasie, fictie, product van hoogmoedige of gederailleerde hersenen. Of beter gezegd: van een dwalend hárt!

Het is werkelijk ontstellend, wat men zo

²⁾ Ik dacht, dat schrijvend, aan het — theoretische! — ptolomaeische wereldbeeld, zoals dat in de Almagest beschreven werd (2e eeuw na Christus) en eeuwen lang, ook in de christelijke wereld als „waarheid” werd aanvaard.

UIT DE INHOUD:

Eeuwig leven.... nú reeds!	D. H.
„Werkelijkheid” en „Denk-beeld” (II)	C. V.
De kerk in Oost-Duitsland (III)	J. M.
De plaats van Elihu in het boek Job (III slot)	K. J. P.
Een in memoriam van vijfentwintig jaar geleden	G. P.
Fundamentele vragen (XI)	J. Stw.
Een stem uit de kerken	Luctor
Boekbespreking	J. Stw.-J. B.
Persschouw	
Van hier en ginds	
Kerknieuws	

doende presteerde. Men ging over God spreken, alsof men Hem op de onderzoektafel gelegd en met een microscoop van binnen en van buiten had bekeken. Men sprak over Gods raad alsof men erbij was geweest toen God die vaststelde. Vooral hield men zich graag met het „wezen” van God bezig. En het was formidabel wat men daaromtrent wist te beweren.

Om zo concreet mogelijk het kwaad aan te duiden, dat we op het oog hebben, willen we memoreren wat zo ongeveer vijftig, zestig jaar geleden in de gereformeerde kerken als „waarheid” omtrent de „orde” van de heilsweldaden, welke God aan de zijnen schenkt, aan de man werd gebracht, door tuzenden als evangelie werd aanvaard, maar ten slotte toch niets anders was dan een leeg denkbeeld, d.w.z.: fantasie.

Men stelde die „orde” ongeveer als volgt voor:

1. God heeft om zijn deugden van barmhartigheid en rechtvaardigheid te verheerlijken besloten een deel van de „redelijke schepselen” in de hemel te brengen en een ander deel in de hel te werpen.

2. Om dat doel te bereiken besloot Hij zulke „redelijke schepselen” te scheppen, ze vervolgens te laten vallen, om daarna het uitverkoren deel door Christus tot de zaligheid te leiden en het verworpen deel op de weg der zonde toe te bereiden voor het eeuwig verderf.

3. De mensen die God uitverkoren heeft wederbaart Hij. Hij doet dat in de regel in hun prille jeugd en dat wel zonder daarbij gebruik te maken van het in de Schrift tot ons komende woord. Deze wedergeboorte is de inplaatsing van een nieuwe „levenskiem”, waarin men nog weer onderscheiden moet tussen een potentie en een facultas.

4. De uitverkorenen zijn reeds van eeuwigheid gerechtvaardigd. In de tijd worden zij slechts gerechtvaardigd „voor de vierschaar der consciëntie”, ontvangen daar zo kennis van, en worden zich bewust, dat zij gerechtvaardigd zijn.

5. De prediking van het Evangelie is niets anders dan het bekend maken van de eeuwige zaligheid aan de verkorenen. Aan de verworpenen kan niets anders dan hun verwerping worden aangezegd.

6. Wie wedergeboren werden, komen vroeger of later met het Evangelie in aanraking. En dan komt het bij hen ten slotte zeker tot het geloof. Er kan evenwel een geruime tijd verlopen tussen het wedergeboren worden en het geloven. In die tussentijd kan zo'n wedergeborene in verschrikkelijke zonden leven.

7. De wedergeboorte gaat zo aan de roeping door het Evangelie vooraf. Op de roeping volgt het geloof en daarna de bekering.

8. De mensen op de wereld vallen niet uiteen in gelovigen en ongelovigen, maar in wedergeborenen en onwedergeborenen. Vele wedergeborenen kunnen immers nog jaren lang in de zonde leven, ongelovig zijn.

9. Uit de wedergeboren mensheid komt een nieuw bewustzijn op, een nieuw inzicht, een nieuwe beschouwing en beoordeling van alle dingen, een andere kunst, wetenschap enz. Deze nieuwe mensheid met haar andere, nieuwe leven op ieder gebied is de kerk „als organisme”.

10. De kerk „als instituut” staat niet boven maar naast en tussen gezin, maatschappij. Zij is volstrekt niet de enige en volledige openbaring van het nieuwe leven der wedergeboorte. Zij ondersteunt die wedergeboorte en de kerk als organisme. En het is haar taak door de genademiddelen (prediking en sacramentsbediening) het nieuwe leven der wedergeboorte in daden van geloof en bekering te doen overgaan.

Inderdaad, zo ongeveer heeft men omtrent het begin van deze eeuw in de gereformeerde kerken het werk der verlossing voorgesteld. Maar het was een fatale misvorming van de boodschap der Schrift. Een door eenmenging van Schriftgegevens en fantasieproducten, terwijl die tezamen in een door en door onschrijfbaar schema werden geperst. Men kreeg zo een „denk-beeld” waaraan geen werkelijkheid beantwoordde. En zeer groot is het kwaad dat door deze verminking van Gods Woord werd aangericht.

We kunnen daarom niet genoeg dankbaar zijn, dat mannen als Lindeboom, Bos, Wielenga e.a. zich onder smaad en hoon tegen deze constructies hebben verzet. Wielenga sprak in verband met de genoemde constructies van „een kille wind van supra-lapsarisch dogmatisme”, die door de kerken voer. En van „een dialectisch verbonds-fatalisme, dat herinnert aan het Joodse wets- en besnijdenis-fatalisme van Rom. 2”. Hij zag in, dat dat theologische getheoretiseer een herleving was van het door hem zo hartgrondig verfoeide Maccovianisme. En hij verklaarde: „De triump van die Maccoviaanse koers zou ik een ramp voor de huidige Theologie en Kerken achten, evenzeer als ze dat m.i. voor de Theologie en de Kerken der 17de eeuw is geweest”. Wat men in de boven omschreven „theologie” geeft „moge „Maccoviaans” zielebestuur zijn; maar ik beklag de zielen en de kerken die met zulke een supra-lapsarische zielepijns worden gevoed”. Men noemde dit alles „wetenschappelijk Calvinistisch”, maar volgens Wielenga was het „dorre, intellectuaalistiche Scholastiek, waarin Calvijn zichzelf niet zou herkennen. Zijn „Instituut” geeft ons dan ook geheel iets anders dan dorre, dode Scholastiek. Dat was dan zeker nog onwetenschappelijk Calvinistisch”.³⁾

Dit speculeren en construeren over God en zijn werk boven de Schrift uit, is uiteraard veel gevaarlijker dan het fantaseren over het geschapene. Want het is verwoestend voor het leven des geloofs en de dienst des Heren. Het brengt de mensen, die er zich aan overgeven in feite tot het knielen voor een zelf gemaakte God, een *denk-God*. Dat is: voor een *afgod*! En het misvormt de dienst van de levende God in feite tot een verheerlijking en dikwijls fanatieke verdediging van eigen idee, zin, wil.

En niet alleen is deze speculatie veel gevaarlijker dan die omtrent de „natuur”. Ze is ook veel moeilijker te ontmaskeren. Als de mensen aan het fantaseren slaan over de kosmos, dan lopen ze zich vroeg of laat met hun fantasieën te pletter tegen de feiten. Maar als ze fantaseren over God gebeurt dat, althans hier en nu, niet! Want omtrent God ontvangen we alleen kennis met de Schrift. Alleen de gelovige aanvaarding van de Schrift stelt een *grens* aan het kennen van en denken over God en zijn Christus. Aanvaardt men die Schrift in feite niet, blijft men niet binnen haar perken, dan *kan* men niet anders dan ongeremd voortredeneren over God! Te pletter lopen doet men dan alleen in het oordeel Gods!

* * *

Om nu aan dit grote en altijd acute gevaar te ontkomen is het nodig bij het theologiseren, prediken en ieder ander spreken over God, Christus het werk der verlossing enz. **alleen en uitsluitend** naar de Schrift te horen. Men moet daarbij liever duizend maal niets zeggen dan éénmaal iets waaromtrent men niet ten volle zeker is dat het is naar Woord van God. Buiten de Schrift om en boven de Schrift uitgaande, komen we nooit tot ware, betrouwbare kennis omtrent God en zijn werk. We kunnen ook nooit méér kennis omtrent God verwerven dan die, welke de Schrift ons geeft. We zullen ons steeds moeten

³⁾ Prof. Wielenga schreef dit alles in een reeks artikelen in „De Bazuin” in Dec. 1900 e.v.

wachten door misschien wel zeer scherpzinnig schijnende redeneringen te komen tot stellingen, ideeën, constructies, welke in feite niet meer dan menselijke verzinsels zijn. Het is een wezenlijk moment van ware reformatische arbeid om nooit en in geen enkel opzicht in ons religieuze kennen, in onze geloofskennis boven de Schrift te willen uitgaan. De Schrift geeft de **inhoud**, de **regel**, de **grens** van deze kennis: Wat wij uit de Schrift horen geeft echte kennis, dus o.a. ook juiste „denk-beelden” omtrent dat wat werkelijk is. Gaan we ook maar even boven de Schrift uit, dan maken we denk-beelden die niets anders zijn dan fantasie, fictie en dus: leugen.

Calvijn keerde zich scherp tegen de „nieuwsgierigheid”, welke meer wil weten omtrent God en zijn werk dan Deze in de Schrift meedeelt. En vooral keerde hij zich met felheid tegen de „kinderen” van deze nieuwsgierigheid, namelijk de speculaties, de bespiegelingen. Want die bespiegelingen omtrent God en zijn wezen en werken zijn beschouwingen buiten Gods openbaring om. Men spreekt daarin over God enz. alsof deze tot een wereld behoren, die men zelf kan bereiken, zien, bespieden, verkennen. Maar zulke bespiegelingen zijn ijdel, koud, ledig; dwaas, waardeloos, openbaring van losbandigheid en brutaliteit, van aardse en vleeselijke gezindheid!

Bij het streven naar kennis omtrent God en zijn werk moeten we, zo zegt Calvijn er naar streven „de maat te houden, die de regel der vroomheid (regula pietatis) voorschrijft”, opdat we niet „door bespiegelingen, die hoger gaan dan nuttig is, van de eenvoudigheid des geloofs worden afgeleid en rondwalen”. En daar de Geest „op nuttige wijze onderwijst, maar in de dingen, die van weinig gewicht zijn tot opbouw of geheel zwijgt, of ze slechts even en terloops aanroert, is het onze plicht gaarne onwetend te zijn omtrent wat niet past om te weten”.⁴⁾ Wie zich b.v. bezig houdt met de vraag „wat is God” houdt zich bezig met ijdele bespiegelingen. Want het is voor ons veel meer van belang te weten

Redactieleden:

Dr. J. BOSCH, P. GROEN, Prof. Dr.
H. J. JAGER, Prof. C. VEENHOF

Adres van Redactie:

H. J. Jager, Jan v. Arkelstr. 7, Kampen

Medewerkers:

Ds. D. van Dijk, Groningen
Drs W. K. van Dijk, Groningen
P. A. Hekstra, Rotterdam
Dr. D. Holwerda, Groningen
Ds. P. K. Keizer, Groningen
Drs J. F. J. Lamet, Eindhoven
Ds. J. Meester, Amsterdam-Z.
Mr. Dr. J. Meulink, Enschede
D. W. L. Milo, Nunspeet
Prof. Dr. K. J. Popma, Utrecht
Drs. G. Puchinger, Utrecht
Drs. H. R. Rookmaker, Amsterdam-Z.
Ir. J. Stellingwerff, Eindhoven
Ds. B. Telder, Breda
Ds. G. Visee, Kampen
Ds. C. Vonk, Schiedam
Ds. D. K. Wielenga JDzn, Rotterdam
Prof. Mr. H. D. van Wijk, Amstelveen

Secretariaat Geref. Persvereniging „Opbouw”:

H. Albracht, Prof. Wentlaan 50, Utrecht

„hoedanig God is en wat met zijn natuur overeenkomt”.⁵⁾ Wij moeten God, zo zegt Calvijn, steeds „nergens anders zoeken dan in zijn woord, niets omtrent Hem denken dan wat met dat woord overeenkomt en niets over Hem spreken dan door middel van dat woord”.⁵⁾

Met deze schone zin wil ik ditmaal eindigen.

Volgende week D.V. nog wat.

C. V.

⁴⁾ Institutie I. 14. 3.

⁵⁾ Inst. 1. 2. 2.

⁶⁾ O. C. VII, 3 11/2: Non alibi quaeramus ipsum (sc deum) quam in eius verbo, nihil de ipso cogitemus nisi cum eius verbo, de ipso nihil loquamur nisi per eius verbum.

De kerk in Oost-Duitsland

III

Tot besluit van onze artikelen over Oost-Duitsland willen wij bisschop Dr Otto Dibelius, wiens naam we enkele keren genoemd hebben, zelf het woord verlenen over de situatie in de kerk onder het communistisch bewind. Hetgeen wij hieronder laten volgen, heeft Dr Dibelius niet in de allerlaatste tijd gesproken. In 1954, in één van de publieke vergaderingen van de wereldconferentie van kerken, uitgaande van de Wereldraad van Kerken, gehouden te Evanston, heeft de president van de Evangelische Kirche Deutschlands deze dingen gezegd. Hier volgt dan wat Dr Dibelius o.m. in Evanston heeft gezegd.¹⁾

„Niemand mag denken dat een totalitaire staat de kerk de vrijheid zal geven om de vreugde van de offervaardigheid van de leden der gemeente zo te organiseren als dat b.v. in Amerika gebruikelijk is. De mensen moeten voor de staat offeren, niet voor de kerk. De kerk mag in een totalitaire staat niet de kleinste letter laten drukken, die tot offeren aanspoort. Zij mag de huizen niet binnengaan om haar bijdragen op te halen. Zij moet in elk geval, of zij heeft opgevoed om te offeren of niet, volledig omschakelen. Zij moet nieuwe wegen zoeken, om haar organisatie door de zware tijd heen te dragen”.

„De kerk in een totalitaire staat zal altijd zeer arm zijn. In Oost-Duitsland, om een voorbeeld te geven, krijgt een catecheet met drie kinderen, ongeveer 250 Mark per maand, dat is 5 Mark per hoofd. Dat is de prijs van een paar schoenen van de slechtste kwaliteit! Hier komt de verzoeker bij: treedt in dienst van de staat, werk in de geest van zijn propaganda. Dan kunt u het viervoudige inkomen hebben en kunt u uw kinderen zonder zorgen voeden. De kerk in de totalitaire staat leeft in de dagelijkse worsteling met deze verzoeking. Wij danken God dat aan duizen-

den de overwinning over deze verzoeking wordt geschonken. Er is zeer veel stil martelaarschap in alle kerken, die onder een totalitair regime moeten leven. Maar juist deze mensen, die het stille martelaarschap opbrengen, zijn het die de onafhankelijkheid van de kerk behoeden.”

Bisschop Dibelius sprak over het thema: de afhankelijkheid van de kerk van God en haar onafhankelijkheid van de mensen. Ook dit citeren wij:

„De verzoeking van Jezus zet zich voort in de geschiedenis van zijn kerk. Eerst als de kerk niet meer gebonden is aan de zorg omtrent het dagelijks brood, niet meer gebonden aan het gevaar van grootspraak en niet meer gebonden aan het streven naar uiterlijke macht, mag ze er zeker van zijn, dat de Geest van Jezus Christus bij haar is. Eerst dan mag ze in ootmoedig vertrouwen de woorden uit de heilige Schrift op zichzelf betrekken, die er van Jezus staan (Matth. 4 : 11). Toen verliet Hem de duivel, en zie, de engelen zijn toegekomen en dienden Hem. Uit de wereld, waarin de aardse afhankelijkheden en gebondenheden steeds groter worden, komt haar een sterk verlangen tegen. Er moet toch wel één plaats op aarde zijn, waar de vrijheid zichtbaar wordt, de koninklijke vrijheid van hen, die zich alleen aan hun hemelse Heer gebonden en van Hem afhankelijk weten”.

„Als de kerk zó leeft, dan is zij in elk geval — hoe haar tradities en haar innerlijk wezen ook is, en hoe zij haar overig leven ook moge leiden — een levende getuige, dat er nog een andere wereld is waarover de staat geen macht heeft en die zijn totaliteitsaanspraken een halt toeroept. De totalitaire staat is dan **werkelijk totalitair wanneer in zijn gebied geen kerk meer bestaat**. Dat zal echter, als God genade geeft nooit en nergens gebeuren”.

„Voor ons echter, die van de duitse reformatie afstammen, beginnen hier eerst de eigen-

De plaats van Elihu in het boek Job

III (Slot)

lijke problemen. Wij kunnen en mogen ons er niet mee tevreden stellen om te leven bij de liturgie van de eredienst, bij het voorstellen van Gods Woord, om het dan verder maar aan de mensen over te laten of en hoe zij, dat Woord in hun leven toepassen. Wij gevoelen ons door God verplicht hen daarbij te helpen. Wij moeten hen helpen om hun leven, in hun beroep, en als staatsburger zo te leiden, dat hun geweten niet gekwetst wordt en dat zij kunnen blijven in een atmosfeer van liefde en waarheid. Wij hebben al deze mensen, of bijna allen als kind gedoopt. Wij weten ons verantwoordelijk daarvoor, dat de genade Gods, die wij hun daardoor als basis meegegeven hebben, in hun leven tot uitwerking kome.

Daarbij komt het noodwendig tot botsingen met mensen en met machten, die anders georiënteerd zijn. Ook komt het tot botsingen met de staat, vooral met de totalitaire staat, die de hoogste autoriteit voor zich zelf opeist.

Vaak is onze taak voor geen tweeërlei uitleg vatbaar en dus duidelijk. Als aan de kinderen op de scholen de haat tegen andere rassen, tegen andere volken of tegen andere maatschappelijke standen wordt gepredikt, moet de kerk opstaan en moet zij met de apostel Johannes zeggen: Wie zijn broeder haat is een doodslager (1 Joh. 3 : 15). Als van staatswege boeken worden verspreid, waarin de godsdienst in het algemeen en het Christelijk geloof in het bijzonder bestreden worden, dan kan de kerk daarbij niet zwijgen. Hierbij behoeft men niets te overwegen. Hier heeft men enkel nodig de besluitvaardigheid, energie en dapperheid des geloofs.

„Maar er zijn andere gevallen genoeg waarin de beslissing niet zo gemakkelijk is. Moet de kerk spreken of moet zij zwijgen? Ik grijp een voorbeeld. De staat begint een groots opgezette propaganda voor de vrede. De andere helft van de wereld, zo zegt hij, wil de oorlog. Wij echter willen de vrede. Nu moet de kerk met ons meedoen in de propaganda en moet in samenwerking met ons de wereld tot de vrede roepen.”

„Mag de kerk dat doen? Dat zij de vrede wil en niet de oorlog is duidelijk. Wie zou met meer warmte wensen en ernstiger bidden, dat de vrede behouden blijft dan de kerk, aan wie de boodschap van de liefde Gods is toevertrouwd? Maar — nu komt het grote maar — als de staat propaganda maakt voor de vrede, dan heeft hij een bepaalde politieke vorm van vrede op het oog. Daar mag men de staat geen verwijt van maken. De staat kan niet anders dan politiek handelen. Maar kan de kerk zich naar dit politieke front laten meenemen? Moet zij niet tot de staat zeggen: doet u wat uw zaak is; wij willen voor de vrede werken met onze eigen middelen gelijk wij dat aan het Woord Gods schuldig zijn, en wij willen dat zelfstandig en onafhankelijk van u. De staat zal dat niet begrijpen. Hij kan alleen maar denken in politieke categorieën. Zelfs onder de christenen zullen velen het niet begrijpen. Moet de kerk echter niet om der wille van haar onafhankelijkheid daarbij blijven?”

„Zulke vragen zijn voor de kerk in de totalitaire staat het dagelijks brood. Dagelijks moet de kerk nieuwe beslissingen nemen. En als zij tegen de wil van de staat ingaat moet zij de gevolgen daarvan dragen. Niemand die niet zelf in een totale staat geleefd heeft, kan zich er een begrip van vormen hoe een zware last op het kerkelijk leven drukt.

Niemand kan in deze worsteling de kerk in de totalitaire staat helpen. Innerlijke vrijheid moet zelfstandig worden bevochten!”

Tot zover Dr Dibelius. Wij geven dit woord uit Evanston zonder commentaar door. Het gesprokene werpt een helder licht op de situatie waarin de volkskerk in Oost-Duitsland is komen te verkeren.

Het Lutherse standpunt blijft in de woorden van Dibelius niet verborgen; met name blijkt het als hij spreekt over de taak van de overheid. Calvinisten zijn van huis uit gewend zich anders uit te drukken. Calvinisten zouden waarschijnlijk meer moeite hebben hun plaats te vinden, als zij genoopt zouden zijn onder zulk een regime te leven, dan Lutherse. Misschien zouden calvinisten in zulk een situatie ook meer moeite hebben hun plaats te vinden dan Calvijn zelf. Maar geen commentaar.

J. MEESTER.

Elihu heeft héél goed gezien, dat het Verbond Gods een verbond is van genade; maar hij heeft minder aandacht, of misschien in het geheel geen aandacht gewijd aan het feit, dat dit verbond een Verbond is van genade. Het zijn dezelfde accenten die gelegd zijn bij de voorbereiding van de bekende vervangingsformule van 1946, maar die in de formule zelf niet tot uitdrukking zijn gebracht. Legt men alle nadruk op de genade, dan spreekt men de Schrift na, die in geheel haar leer zegt dat de Here ons niets verplicht is; legt men volle nadruk op het Verbond, dan spreekt men dezelfde leer der Schrift na, die ons voorhoudt dat de Here ons de rechten van het Verbond in handen geeft en daardoor aandacht vraagt voor de geschiedenis van dat Verbond en de lijn van de geslachten. Ds S. G. de Graaf heeft een catechisatieboekje ontworpen onder de titel „De rechten des Verbonds”; en van die rechten heeft Elihu minder gezien dan Job. Geheel Job's klacht rust in het besef van die rechten, en als Elihu dan antwoordt met de onverplichtheid Gods, is dat antwoord niet alleen eenzijdig, maar het gaat eigenlijk langs de klacht van Job heen. De belijdenis dat God de God van het Verbond is, wordt voor het geloof onlosmakelijk verbonden met de erkenning dat Hij de God is van alle genade, en op deze tweeënheid heeft Elihu maar een heel gebrekkig uitzicht: hij heeft nog niet ontdekt dat Gods roeping en Zijn Verkiezing, die door de rede elkander uitsluiten, voor het geloof en de geloofskennis bijeenhoren en in de worsteling van het geloof ook gedurig op elkaar appelleren. Daardoor wordt de rede van Elihu wel zeer beperkt: als niet-Israëliet weet hij weinig van inzettingen en rechten en veel van onverdiende en verbeurde genade; maar Job is op weg naar de volheid van de N.T. ische boodschap, waarin we gemaand worden in dagelijkse bekering onze roeping en verkiezing steeds vaster te maken.

Het kan ons niet erg verbazen, dat de derde rede van Elihu, hst 35, een dieptepunt geeft; daar gaan zijn woorden klinken als die van de vrienden: ze leveren hetzelfde thema als de derde rede van Elifaz, vgl. 22 : 2 en 3 met 35 : 6 en 7, en daarmee negeert Elihu een onmisbaar bestanddeel van het Evangelie; het is niet waar, dat 's mensen gerechtigheid alleen hemzelf baat, want er is blijdschap in de hemel over één zondaar die zich bekeert. God stelt wel degelijk belang in het geloof van mensen en bedroeft Zich over hun ongelof en onbekeerlijkheid. Elihu heeft zich hier ernstig gecommitteerd, en schijnt daarvan zelf iets te voelen. Als hij met zijn vierde toespraak begint, vraagt hij enig geduld.

„Wacht nog even” zegt hij. Maar ook in de vierde toespraak slaagt Elihu er niet in, het hoogtepunt van het tweede deel van de eerste te bereiken. De jonge man worstelt uit alle macht; hij bemoeit zich zelf door te zeggen „Ik zal mijn kennis ver ophalen en mijn Maker rechtvaardigen; want waarlijk, mijn woorden zijn niet ijdel, een man met juist inzicht staat vóór u”. Elihu heeft wel grond voor deze betuiging: zijn geloofskennis heeft een groot gehalte, hij alle tekort. Een van de sympathieke dingen in Elihu's spreken is zijn eerlijkheid, hij praat niemand naar de mond: en niet minder aantrekkelijk is zijn besef, dat hij er nog niet is; een besef dat bij hem leeft, en waarmee hij geen vrede kan vinden. Bij al zijn beslistheid blijft Elihu open voor correctie, en hij poogt ook zich zelf te corrigeren. Maar daarbij komt hij niet meer toe aan de kloeke Messiasverklondiging uit zijn eerste toespraak. In het kerkbijbeltje staat als opschrift boven hst 36 „Vierde rede van Elihu: beproeving beoogt bekering”. Dit opschrift heeft uit de aard der zaak geen enkel gezag; het schijnt te stammen uit een exegese, die in de toespraken van Elihu de oplossing zoekt. Elihu heeft het wel over bekering, maar komt toch niet veel verder dan de vrienden op dit punt. Wel is de toon anders: De vrienden geloven eenvoudig niet dat Job onberispelijk is, en Elihu verwijt Job alleen, dat hij zich voor onschuldig houdt, het is de radicale vergissing uit hst 33.

Maar nu komt er een andere toon in Elihu's

vierde toespraak. Die is al voorbereid in het begin van de derde toespraak: „Ik zal u bescheid geven en uwen vrienden met u: Aanschouw den hemel en zie, geef acht op de wolken, hoog boven u”; maar dan buigt de derde toespraak af naar de gedachte, dat 's mensen gerechtigheid voor God geen winst betekent. Nu vat hij die eerste gedachte weer op, te beginnen bij 36 : 27. Vermoedelijk ziet hij tegelijk een naderend onweer, waarin de Here straks aan Job Zijn antwoord zal geven. Dan komt Elihu in zijn kracht, hij mag de heraut zijn van het spreken Gods. In 37 : 2 en 5 spreekt men van Gods donderslagen, en misschien mogen we daarbij denken aan de „donder van Gods mogendheid” uit 26 : 14, waarbij we ons herinneren, hoe sterk hst 26 doet denken aan Gods eigen antwoord uit het onweer. Er is één ding dat ons misschien teleurstelt: het laatste woord van Elihu blijkt een verwijt tegen Job te zijn: „geen der eigenwijzen ziet Hij aan” kan moeilijk anders betekenen dan een nieuwe aanklacht tegen Job en daarmee is dit slotwoord van Elihu een bewijs, dat hij van Job's taak in de heilsgeschiedenis niets heeft begrepen. Ondanks zijn beide hoogtepunten, waarvan het eerste het grootst is, blijft hij in zijn beperking staan.

Zijn we nu klaar, met Elihu's heilshistorische beperktheid opgemerkt te hebben? Ik meen, dat zijn figuur even goed exemplarische betekenis heeft: dat is al gegeven met het feit, dat we van hem iets kunnen en moeten leren. We kunnen met de exemplarische uitleg fouten maken, maar het voorbeeldige heeft in alle Schriftgebruik zijn betekenis, en wel in verband met de geschiedenis van het heil, die nog steeds voortduurt. Wat kunnen we van Elihu leren? Hij herinnert ons aan de geborneerdheid van de concrete kerk en de kerkmensen. Daarin ligt iets van 's mensen ellende, maar er ligt ook iets natuurlijks in, dat in de schepping gegrond is: we moeten groeien. Het komt vaak voor, dat we niet willen groeien, en dat is zonde. Mogelijk is er iets van die onwil ook in de figuur van Elihu op te merken. Anderzijds mogen we er ook aan denken, dat er in de kerk, de eeuwen door, niet vele edelen zijn, en de begaafden niet steeds de beste dienst vervullen. Vaak voelen ze zich in de kerk, zoals de Here die wenst, niet helemaal thuis, en zoeken ze naar een onbijbelse organisatievorm. Vergeleken met de drie vrienden is Elihu maar een povere figuur. Maar hij is een trouwe man, en Job, die zoveel meer en zoveel verder ziet, bestraft hem niet. Job heeft ontdekt, dat na de woorden van de oude en wijze mannen een jong lid wel eens wat beters zeggen kan. Het is heel opmerkelijk in de Elihu-gestalte, dat Job geen critiek op hem heeft, en dat de Here Zelf hem ook niet terecht wijst. Misschien is dit een blijvende trek in de gang van de kerk door de eeuwen, dat ze wijze en grote figuren kent, en dat anderen die dat zouden kunnen zijn en er eigenlijk toe geroepen worden, zich aan die roeping min of meer onttrekken.

Daarbij bedenken we natuurlijk, dat het onderwijs van de Schrift ons niet aanspoort om allemaal kleine Elihu'tjes te worden; dan zou het er droevig uitzien. We kunnen hem m.i. alleen dan als voorbeeld zien en zo van hem leren, als we enigermate opmerken welke plaats hij in de heilsgeschiedenis inneemt. Wat dit aangaat bedenken we allereerst dat hij geen Israëliet was, en daardoor zowel de voordelen als de nadelen daarvan had. Waarschijnlijk leefde het volk Israël in Egypte ten tijde van de geschiedenis van Job, en Elihu mogen we ons voorstellen als een vriend en leerling van Job, die leefde in een steeds meer in heidendom wegzinkende omgeving. Van Job moet Elihu het a b c des geloofs grondig hebben geleerd, maar hij bleef dáár staan waar Job stond vóór zijn ramp en ziekte. Dat onderwijs was in zeker opzicht vaag en voorlopig, maar de Messiasverwachting ontbrak niet. Elihu kon zijn vriend en leermeester niet bijhouden in diens geloofsontwikkeling, en dat is zo vreemd niet: ook voor ons, die zoveel meer weten, is dat een grote moeilijkheid. Daar komt bij, dat Job in bijzondere zin enig was in zijn soort. Er zijn vele vrome koningen van Juda geweest, en elk voor zich had iets eigens, maar

ze vertegenwoordigen toch een groep: Hizkia en Josia worden vrijwel op één lijn gesteld met David. Van Job zegt de Schrift uitdrukkelijk, dat hij zijns gelijke niet had. Van meer dan één figuur uit de Bijbel wordt gezegd dat hij of zij onberispelijk was, maar onvergelyklijk is er maar één. En die ene was nu net géén Israëliet. De auteurs van dit boek moeten wel diep onder de indruk van de uitbreiding van het heil over geheel de wereld geleefd hebben.

Toch is dit, dunkt me, geen belemmering om ook Job als een exempel te zien. We kunnen zelfs niet gissen, waarom het Gode behaagd heeft, een mens te scheppen, die zijn tijd heilshistorisch tien of twaalf eeuwen vooruit was. Maar we staan voor het feit. En dan kunnen we er wel eens aan denken, dat meermalen in de kerkgeschiedenis bijzonder begaafde leiders zijn opgetreden, wier geloofsontwikkeling door hun leerlingen niet werd meegemaakt. De levende Abram Kuyper is even weinig bekend als de levende Klaas Schilder. Wat men van hen vasthoudt

is vaak weinig meer dan een Elihu-aftreksel, een standpunt dat door de leiding gevende zelf al was verlaten en door de leerlingen werd gehandhaafd.

Maar dan mogen we naast aandacht voor de beperktheid van die leerlingen ook oog hebben voor hun trouw. Er zijn ook in figuurlijke zin vaak kleine luyden in de kerk, die met hun beperkte gaven veel doen, en die soms zelfs een vereenzaamd man in de gemeenschap terughalen. Want dat heeft Elihu zonder enige twijfel gedaan: hij heeft de totaal vereenzaamde Job door zijn eenvoudige en niet onberispelijk woord binnen de kerkgemeenschap teruggehaald. Zo kunnen ouders wel eens heel wat leren van een eenvoudig woord van hun kinderen, en mogelijk zelfs ontdekken, dat bij die kinderen de gezindheid van rechtvaardigen is. En zo is Job door Elihu bewaard voor het grote gevaar dat op hem van toepassing zou worden: vele eersten zullen de laatsten zijn.

K. J. POPMA.

AAN DE LEDEN VAN DE Geref. PERSVERENINGING „OPBOUW”

wordt in herinnering gebracht, dat nog niet ieder de contributie over 1957 heeft voldaan. Ter vermindering van hoge incassokosten verzoeken wij dringend spoedig het bedrag — f 2.50 per jaar — te doen toekomen aan het adres van ondergetekende. Ook de contributie voor 1958 kan reeds betaald worden. Voor aller medewerking graag onze dank!

Gironummer: 497 76.

Eindhoven.

J. F. J. Lamet.

Een in memoriam van vijftwintig jaar geleden

„Het getuigenis der natuur is sterker dan het argument der geleerdheid”.

AMBROSIUS.

IV: Persoonlijk Contact

Het is bekend dat Eekhof en Schilder, beiden woonachtig te Oegstgeest, elkaar goed kenden en wel bij elkaar aan huis kwamen, kortom persoonlijke omgang hadden!

Dit laatste is een groot voordeel, vooral in de theologische wereld, waar alles zo heel veel afhangt van het hoe men elkander beoordeelt.

Vergeeten wij immers niet dat ook wie álles van een medestander of tegenstander leest, slechts een zeer aspectieve, gedeeltelijke kennis verkrijgt omtrent de schrijver. En zeker geldt dat wanneer het voornamelijk (slechts) **theologische** geschriften betreft, terwijl wij juist iemands **geloof** zoeken te verstaan!

Want de theologie is (slechts) een theoretische wetenschap. Dit tweemaal hier neergeschreven (slechts) is niet in diskwalificerende zin bedoeld, maar wijst op een structuurwet van al wat theoretisch is: zoals de gewone werkelijkheid **slechts** een aspect zou kunnen worden genoemd van alle mogelijkheden die bestaan-baar zijn, zo is de theorie **slechts** weer een klein aspect „van” de gewone werkelijkheid.

Het resultaat van ons wetenschappelijk bezig zijn, ook het **theoretisch** bezig zijn, kan nuttig en zelfs noodzakelijk zijn, maar mag nooit **gelijk** worden gesteld aan de totale werkelijkheid waarin wij ons bevinden!

Wie **theologisch** redeneert is op een zeer bepaalde wijze bezig met de totaliteit van het geloofsleven, en dient er op gewezen dat hij op **theoretische** wijze door middel van denken en redentie, waarbij de logische factor wel een zeer voorname plaats inneemt, zich „rekenschap” geeft van de werkelijkheid.

Dat alles krijgt nog des te meer accent bij de tegenwoordige functie van de pers in ons kerkelijk leven!

Wij beoordelen zowel een kerkelijke als een confessionele tegenstander heel vaak **uitsluitend** via de pers, hebben zelfs vaak geen enkele andere gelegenheid hem te volgen en te beoordelen. De ijver waarmee velen de kerkelijke pers volgen verdient niet alleen waardering, maar is ook de grootste stimulans om voor de kerkelijke pers te arbeiden. Maar vergeten wij niet dat de pers (slechts) een schriftelijke „neerslag” geeft van iemands overtuiging, terwijl deze neerslag in de kerkelijke pers daarbij nog heel vaak sterk theologisch, dit is theoretisch en dus aspectief-logisch gekleurd is!

Het **apart** bestuderen van een bepaald aspect van de medemens, het eens **apart** onder de loupe nemen van een fragment van zijn/bestaan, en onze bezinning daarop, kan onze blik op „zijn” en zelfs een enkele keer op „de” totaliteit verhelderen. Dat is eigenlijk

de betekenis van alle wetenschap: dat we door (tijdelijke) inperking, verdieping, verfijning van de probleemstelling, uiteindelijk de totale werkelijkheid beter gaan zien. Maar wie bij zulk aspect **blijft** vertoeven, het daarbij láát, de wisselwerking niet kent tussen verfijnde deelkennis en verruimende geheelkennis, verwerft zich als enig resultaat van zijn gezwoeg **een ontzettende vertekening van de werkelijkheid!**

Daarom is in de meeste gevallen de persoonlijke ontmoeting met tegenstanders wenselijk, ja noodzakelijk! Zoals het experiment in de Natuurkunde niet alleen demonstrerend maar vaak ook corrigerend werkt, zo is persoonlijke toetsing inzake het geloofsleven, **voor zover dat door de medemens te toetsen valt**, door middel van persoonlijke ontmoeting, in vele gevallen noodzakelijk!

Schakelt men die persoonlijke ontmoeting, al of niet bij voorbaat, al of niet stilzwijgend, al of niet met argumenten, **systematisch** uit jegens tegenstanders, dan bestaat veel kans dat men omtrent hen een verwrongen beeld, en dús een verwrongen beeld van de werkelijkheid krijgt, doordat te weinig controle-mogelijkheid bestaat.

Daarom is persoonlijke ontmoeting van kerkelijke en confessionele tegenstanders in de meeste gevallen noodzakelijk. Allereerst schenkt zulk een ontmoeting allerlei niet-theoretische gegevens, die in het geloofsleven van groot belang kunnen zijn, en wat de theoretische „overdenking” aangaat, hoe vaak gebeurt het niet dat door persoonlijk gesprek ook daarover nieuw licht wordt ontvangen, terwijl wij „dachten” dat wij alles volmaakt „uitgerekend” hadden! Ik behoef wel niet op te merken dat het voor de scribent een offer kan betekenen het risico van deze controle te aanvaarden. Er is **zelfverloochening** voor nodig om bereid te zijn in persoonlijke ontmoeting de correctie van de tegenstander zelf te aanvaarden. Ook is bekend dat sommige scribenten hun redenties op schitterende wijze in-artikel kunnen zetten, terwijl zij ze oog-in-oog-met-de-tegenvoeter niet kunnen handhaven, omdat ze dan **gedwongen** zijn in te gaan op wat de tegenstander nu **wékelijk** te zeggen heeft! Direct ook te zeggen heeft op wat de scribent had op te merken!

Zulk een persoonlijke ontmoeting boort in de meeste gevallen een bron aan die door geen theoretische bespiegelingen en geen lange artikelen zijn te vervangen. En... onze bereidheid tot persoonlijk gesprek voorkomt ook vaak zoveel in onze schriftelijke beoordeling wat te scherp, te onnauwkeurig, te diskwalificerend zou zijn. Want hoeveel moeilijker valt niet het publiekelijk beoordelen van iemand die men morgen weer

ziet, dan het in de pers toetakelen van iemand die men in verre oorden weet, levend in een kring van mensen waar men nooit komt (ook al zou het vlak naast de deur zijn!) terwijl men weet nooit persoonlijk ter verantwoording te worden geroepen door de tegenstanders voor wat men geschreven heeft.

De schriftelijke, openbare polemie is kortom een methode van gedachtenwisseling, die in sommige gevallen nuttig en in haar uitdagingheid stimulerend kan zijn, maar het is géén methode, waaraan men de ander beslist mag **binden**, omdat deze methode haar beperkingen en zelfs in hoge mate haar tekorten heeft.

Er zijn nu eenmaal vraagstukken die verder gebracht kunnen worden door middel van openbare, schriftelijke polemie — maar er zijn ook vraagstukken die daardoor alleen maar gekneusd worden. Er zijn situaties waarin mensen zeer goed met elkaar kunnen polemiseren — er zijn ook situaties waarin de polemie van onnut is! Er kunnen situaties in de kerk zijn die getuigen van een dergelijke windstilte dat een frisse polemie nut kan stichten — er kunnen ook situaties zijn waarin **nóg** meer polemie de kerk dreigt te doen ontaarden in een kerkelijk gekkenhuis!

Binden aan niet polemiseren is even onjuist als binden-aan-wel-polemiseren!

En de grootste fout is wellicht het geloof aan de **evidentie** van de polemie: de overtuiging dat het licht in een vraagstuk wel zal komen als men er maar over polemiseert! Dit „geloof” is weinig meer dan een mythe: pistische fantasie!

Wetenschap en Kerk, Politiek en Volks-overtuiging hebben in iedere cultuur geleefd van de polemie. Maar wij hebben te verstaan dat de polemie een hulpmiddel is, en een zeer **beperkt** hulpmiddel.

Want de schoonste wijze om met elkaar te spreken is die welke Schilder en Eekhof hebben gekend: **door middel van gesprek in persoonlijke ontmoeting**. Dit laatste vereist in zekere mate veel meer dan de schriftelijke polemie. Men ziet de tegenstander dan wat men noemt volop in het gelaat, hetgeen bij de schriftelijke discussie meestal niet het geval is!

Eekhof en Schilder nu stonden voor het feit een **gebrokenheid** die door hen pijnlijk werd ervaren, maar de **gemeenschap** niet ophief: zij erkenden een zelfde gereformeerde belijdenis, maar dienden een zelfde Heer in verschillende kerkelijke gemeenschappen. De daaraan verbonden problemen hebben ze rustig met elkander doorgesproken, persoonlijk, in broederlijke zin.

Schilder en Eekhof hebben elkaar hier op aarde leren kennen, en ondanks de kerkelijke scheidslijn die nimmer overwonnen is, is gebeurd wat zo menigmaal geschiedt wanneer mannen van Christelijke wetenschap en karakterformaat elkaar ontmoeten: **ze herkennen elkaar!**

En... ze kwamen sindsdien ook open voor elkaar uit!

(Wordt vervolgd)

G. PUCHINGER.

P.S.: Wegens plaatsgebrek bleef dit artikel één week overstaan. G. P.

EEN PASSEND CADEAU? Denk dan aan een „geschenk-abonnement” op dit blad. Het wordt zéker gewaardeerd.

Fundamentele vragen

XI

Publicaties uit de pastorie van Ds K. Schilder

In 1923 verscheen bij Meinema in Delft het boek: „Licht in den rook”, in 1924: „De openbaring van Johannes en het sociale leven”. Beide boeken van de delftse predikant K. Schilder werden spoedig herdrukt, het eerste in 1926, het tweede in 1925. De derde, uitgebreide en vermeerderde druk verscheen van beide werken in 1951.

In Licht in den rook, vinden we verschillende aanhalingen uit Goethe, Kierkegaard en Nietzsche. Dit schijnt ook aan de recensenten opgevallen te zijn. Dr. J. H. Gunning stelt in het blad Pniël Schilder tegenover Goethe en merkt op: „wanneer deze wijze Gods Woord te verklaren en in de volsten zin „toepasselijk” te maken voor het kind onzes tijds, kenmerkend „Gereformeerd” mag heeten, dan bid ik van God de genade af dat ik op mijn ouden dag óók nog dat predicaat moge ontvangen”.

Ds A. G. Wolf schrijft in Opwaartsche Wegen van juli 1924: „Ds Schilder verdedigt Christus in dit opstel tegen de aanvallen van den genialen Nietzsche — met wien Ds Schilder benijdenswaardige, aesthetische overeenkomsten vertoont”. Prof. dr. H. Bouwman en dr. J. C. de Moor vergelijken Schilder allebei met Kierkegaard. Bouwman schreef in De Bazuin van 15 december 1923: „Soms herinnert hij U aan het talent van Kierkegaard, evenwel met dit verschil, dat gij hier met een Gereformeerd man te doen hebt”. En De Moor merkt in zijn lange, waarderende recensie in de Heraut van 31 augustus 1924 op: „Laat me dan nu alleen nog zeggen, dat ik, met dezen bundel bezig zijnde, heel dikwijls dacht aan een schrijver, dien de auteur meermalen aanhaalt, Sören Kierkegaard. Van diens profetenmantel is een deel op Schilder gevallen, en wel — bij wijze van spreken — het meest Gereformeerde deel”.

Als we deze recensies leggen naast die van 1951 en 1952, dan valt een groot verschil op. De taal van Schilder heette vroeger boeiend, origineel, prettig, gewoon modern, nimmer vervelend, maar later hebben vooral de niet-vrijgemaakte dominees veel bezwaren tegen de onleesbaar zware en moeilijke uitdrukkingen van Schilder. Het tegendeel van de recensies van 1924 leverde wel Prof. dr. A. de Bondt, de opvolger van prof. Schilder aan de Theologische Hogeschool aan de Oudestraat te Kampen, in De Bazuin. Hij schreef: „Deze derde uitgave is tot vermoeden toe met een geleerd-doenerij in vreemde woorden onaantrekkelijk en duister gemaakt”. Dr. K. Dijk schreef over de taalkunst van Schilder in 1923, geheel anders: „zijn bekwaamheid om onze mooie taal te smeden, als een smid het wapentuig”. En hetgeen dr. De Moor in 1924 opmerkte bleek een waarschuwing, die door velen werd vergeten: „Ons Gereformeerde volk moge blijken de genadegave, die God het in dezen propheet schonk, te waardeeren en Hem ervoor te danken. Zulke oorspronkelijke, diep denkende, fijngevoelige, dichtelijke geesten moeten we in eere houden en we moeten groot genoeg zijn om hun zielearbeid te waardeeren”.

De recensies van „De openbaring van Johannes en het sociale leven” waren even goed. Ds. J. E. Vonkenberg schrijft zelfs in het Gereformeerd Jongelingsblad van 28 november 1924: „De Delftsche dominé is geen professor, maar gaat hij misschien niet vele professoren te boven? Zelfs is hij geen „doctor theologiae”, maar hij schonk reeds meer dan verreweg de meeste „doctores” gegeven hebben. Misschien wordt hij wel spoedig „doctor honoris causa”! En dominé Biesterveld is toch ook tot professor benoemd”. Dr. J. C. de Moor schrijft zelfs driemaal een recensie, in De Heraut, in A.R. Staatkunde en in Op den Uitkijk. Dr. K. Dijk werd rethorisch in zijn waardering en Prof. dr. H. Bouwman spreekt van de eenvoudige schoonheid van Schilder's taal.

Intussen had dr. G. Keizer weer een vergelijking met Kierkegaard gemaakt in een recensie die meer op een advertentie geleek dan op een evenwichtige beoordeling. Hij schreef in de Gelderse Kerkbode van 15 augustus 1925: „Waarom wordt er niet op

gewerkt dat zulke boeken in vreemde talen worden overgezet? Waarom zouden wij Sören Kierkegaard lezen en de Denen niet onzen Schilder? Waarom wij Borchert en de Lutherschen niet onzen exegeet en wijsgeer! Koopt en leest dan dit werk! Koopt het voor Uw eigen bibliotheek! Koopt het voor de openbare leeszaal! Koopt het voor de bibliotheek onzer vereenigingen. Geeft het aan Uw vrienden ten geschenke”. Schril steekt daarbij de recensie van ds W. Kreuzen af in de Gereformeerde Kerkbode van Delft op 17 mei 1952, acht weken na de dood van Schilder. Deze predikant spreekt over een „Schilderijstebrijberg”: „bij de herdrukken van zijn werken kan men niet anders zeggen, dan „practisch onleesbaar” geworden, en voor verreweg de meesten onder ons onleesbaar dus”.

Wie al de recensies leest, die het werk van Schilder begeleiden, vraagt zich af of de lof en later ook de smaad wel juist geweest zijn. Op de onderlinge verhoudingen kan het verkeer werken als men schrijft over ds Schilder die meer presteert dan menig professor en doctor, als men hem „onze exegeet en wijsgeer” noemt. En ook al was Schilder wars van alle lof; zou het goed zijn om zulke recensies te lezen als je een dominee van 34 jaar bent? Tegelijkertijd geven de recensies een beeld van het gereformeerde leven, hoe men de verhoudingen zag, maar ook waarvoor men belangstelling had en tenslotte hoe het kan verkeren.

In het boek „De openbaring van Johannes en het sociale leven” vinden we de namen van M. Scheler, O. Spengler, Kierkegaard, Nietzsche en K. Marx. In de tweede druk is de naam van W. Rathenau daarbij gekomen. De derde druk van 1951 is erg uitgebreid, maar in verband met het sociale leven vinden we zelfs de naam van Dooyeweerd niet genoemd. Schilder had meer belangstelling voor werken als W. Sombart: Der moderne Kapitalismus, H. L. Goldschmidt: Philosophie als Dialogik, G. Simmel: Philosophie des Geldes, J. Somerville: Sovjet filosofie, E. Cassirer: The myth of the state en G. Mannoury: Wiskunst, filosofie en socialisme. Schilder bezag meer de macht van Christus en Satan in het sociale leven dan de structuur van de maatschappij, waar Dooyeweerd over publiceerde. Tegenover een brede stroom van literatuur die hij kritisch in zijn beschouwingen betreft, doet een zeldzame opmerking over het gebruik van een term bij Vollenhoven en een enkele verwijzing naar een geschrift van Dooyeweerd vreemd aan.

In de belangrijke studie „Eros of Christus”

(1926) vinden we een ontmoeting tussen Schilder en Plato, maar de problematiek wordt meer literair uitgewerkt dan wijsgerig.

In 1927 en in 1929 verscheen daarop een bundel met verzamelde opstellen uit De Reformatie overgenomen; de eerste bundel onder de titel „Bij dichters en schriftgeleerden”, de tweede met de titel „Tusschen 'Ja' en 'Neen'”. In beide bundels komt de naam van Kierkegaard vele malen voor, in beide bundels wordt de naam van Dooyeweerd eenmaal genoemd. In de eerste bundel gaat het over de problemen zoals deze werden gesteld door Goethe in zijn Faust, over onderwerpen als de mystiek en de paradox in de religie. De tweede bundel gaat over dezelfde soort onderwerpen maar is een nog duidelijker aanval op de dialectische theologie. In deze laatste bundel worden Kant, Hegel en Vaihinger uit hun eigen werk geciteerd. Opmerkelijk is de afwijzing van de dialectiek om de volgende reden: „ze komt ons op het verlies van christelijke wijsbegeerte, laat staan, calvinistische filosofie, te staan. Hierom is het probleem ook zoo uitermate belangrijk. Wie het b.v. eens is met hetgeen „Woord en Geest” over Barth schreef, geeft het principe der Vrije Universiteit — ook voor de faculteit van letteren en wijsbegeerte — prijs” (p. 325).

Hieruit blijkt wel degelijk sympathie van Schilder voor het werk waarop Vollenhoven en Dooyeweerd zich in die jaren reeds toelagden. Dat Schilder zich niet breder met hen inliet is op verschillende manieren verklaarbaar. In de eerste plaats was Schilder de oudere dominee uit Kampen en waren Vollenhoven en Dooyeweerd gepromoveerd en hoogleraar aan de Vrije Universiteit. Voor persoonlijk contact opende deze situatie weinig perspectief. In de tweede plaats heeft Schilder met de pen vooral veel gepolemiseerd; wat hij met instemming overnam kwam veelal van zijn leermeesters, betrof met name de uitlegging van de Schrift en werd ook dan nog origineel verwerkt. Het lag in de aard van Schilder dat hij met behulp van zijn pen slechts sympathie betoonde door een enkele verwijzing naar Vollenhoven en Dooyeweerd. In de derde plaats stelde Schilder zich een geheel andere taak dan de Wijsbegeerte der Wetsidee. Schilder was veel meer de man die eindelijk eens als gereformeerde belijder op de wijsgerige problemen die door grote kunstenaars als Plato, Dante, Goethe en Nietzsche zijn gesteld, het antwoord van de Schrift gaf. Bij Schilder vinden we daardoor wel de behandeling van allerlei wijsgerige vraagstukken, maar nergens een begin van een eigen systematische schriftuurlijke wijsbegeerte.

J. STELLINGWERFF.

EEN STEM UIT DE KERKEN

Anstige getallen

Blijkens de staat van Rijksmiddelen heeft het Nederlandse volk over 1957 aan tabaksaccijns het kapitale bedrag van 442 miljoen gulden op 't laadje van de Fiscus neergelaid! En we mogen aannemen „spontaan” en „vrijwillig”!

Opgemerkt zij dat deze miljoenen alleen betreffen de accijns. De waarde van het rookgerei is hier niet in begrepen. Die is natuurlijk nog veel groter. Doch we blijven nu even bij de opgebrachte accijnsbelasting. In 1954 was dit bedrag 348 miljoen, in 1955 — 365 miljoen, in 1956 — 392 miljoen en over 1957 — zoals gemeld — 442 miljoen.

Nederland telt heden rond elf miljoen inwoners. Per inwoner (zuigeling enz. inbegrepen) is dus ruim f 40.— p. jaar aan accijns op dit genotmiddel betaald. Een angstig bedrag! Temeer, daar volgens de geneeskundigen het roken nergens goed voor is doch dat er wel terdege gevaren voor de gezondheid aan verbonden zijn.

En... vrijgemaakt Nederland betaalt hier ook dapper aan mee. Als we onze vergaderingen mee maken... och, och, wat kan 't daar toch soms „mistig” zijn!

Laten we nu aan de hand van bovenstaande gegevens eens berekenen wat door de

90.000 leden onzer kerken zoal per jaar aan tabaksaccijns voldaan wordt.

Een en ander natuurlijk berekend naar hetgeen elke Nederlander gemiddeld per jaar opbrengt.

Welnu, 90.000 leden à f 40.— per lid en per jaar geeft een totaal te zien van 3 miljoen zes honderd duizend gulden! En weer wijzen we er even op dat het hier nog maar alleen de accijnsbelasting betreft en de waarde van het rookgerei hier niet inbegrepen is.

Als we nu deze f 3.600.000.— delen door 52, dan blijkt dat er door onze leden — berekend naar bovenstaande maatstaf — als ze zich 's Zaterdagavond ter ruste begeven geheel „vrijwillig” in de afgelopen week zo'n slordige f 70.000.— op 't laadje van de schatkist zou neergeteld zijn! Nu willen we aannemen dat dit landsgemiddelde wat hoog is ten opzichte van onze leden. Immers, in het landsgemiddelde is begrepen hetgeen door zaken en op de kantoren wordt verstrekt. Wat er op feestjes en fuifjes verblazen wordt enz. Doch als we nu een voorzichtige raming maken is het toch zeker dat door onze mensen per week zo rond de f 40.000.— aan tabaksaccijnsbelasting voldaan wordt.

En wéér zeggen we: een angstig bedrag! Angstig om hetgeen de geneesheren zeggen (zie boven) doch ook en vooral angstig wanneer we b.v. horen en lezen dat het in verschillende onzer pastorieën niet bijster best gesteld is met de aanvulling van de boeken- en linnenkast of te wel duidelijker gezegd: met de boterham.

En zo zijn er nog wel meer gevallen te noemen waar het financieel niet best mee gesteld is en hulp een welkome verkwikking zou zijn.

Wat zouden we toch een enorm „stamkapiitaal” kunnen vormen (zie boven) indien we b.v. een maand het roken zouden staken!

Een groot bedrag om te helpen.

Te helpen aan wie?

Wel als we deze eenvoudige schriftuurlijke regel volgen n.l. eerst goed te zorgen voor onze predikers en degenen die hulp behoeven, dan weten we voor het gespaarde kapitaal heus wel een „gaatje” te vinden.

LUCTOR.

BOEKBESPREKING

Zo leefden de Azteken bij de invasie van de Conquistadores,

door J. Soustelle, vertaald door L. Esmeyer, Baarn 1958, f 9.50.

De Azteken leefden in Mexico en bezaten daar een hoge cultuur voornamelijk in de hoofdstad Tenochtitlan, op een aantal eilandjes gebouwd zoals Venetië, gelegen aan een moerassig meer op de centrale hoogvlakte. Met de bouw van deze stad werd in het jaar 1325 begonnen. Toen de spaanse conquistador Cortés de keizer Motecuhzoma II in 1519 bezocht, was deze stad ongeveer 1000 hectare groot en telde ze meer dan een 1/2 miljoen inwoners.

Het boek dat ter recensie werd ontvangen, geeft een gedocumenteerde beschrijving van het leven in deze stad. Het handelt over staat en maatschappij, wereldbeeld en religie, het dagelijkse leven, geboorte, huwelijk en dood, de oorlog in het culturele leven. Over het ontstaan van deze cultuur wordt iets verteld en ook over de vernietiging door de spanjaarden, maar de hoofdzaak vormt de beschrijving van de toestand omstreeks het jaar 1500. Die beschrijving is duidelijk en zakelijk, gebaseerd op veel bronnenstudie. De opzet is beperkt, maar de uitwerking is goed. Er worden echter geen verbanden gelegd tussen deze oude cultuur en de belangrijke hedendaagse cultuur in Mexico. Een kaart en 8 tekeningen zijn opgenomen maar geen foto's van de Mexicaanse hoogvlakte.

Ieder die belangstelling heeft voor oude culturen, voor de indianen of voor de achtergrond van de moderne kunst in Mexico, vindt in dit boek behalve bovengenoemde studie van het verleden ook heel veel literatuur aangehaald.

J. Stw.

'Ik geloof'; 2e druk, 1958.

Uitg. Bosch en Keuning, Baarn. Ing. f 1.35; per 25 of meer exx. progressieve reductie.

Dit boekje is bestemd om ten geschenke gegeven te worden aan hen, die belijdenis van hun geloof afleggen. Er is veel zorg besteed aan de artistieke vormgeving van het geheel. De linker bladzijde toont steeds een eenvoudig christelijk symbool dat de kunst aan de kerk geboden heeft (kruis, weegschaal met zwaard, duif, schip, korenaar, enz.), de rechter pagina een der twaalf artikelen van het Algemeen Christelijk Symbool of Credo, gevolgd door enkele toepasselijke woorden van belijdenis, lofzegging of gebed, en een of twee strofen uit wat wel genoemd is de liederenschat van de kerk der eeuwen.

Dan volgen nog een pagina ter herinnering aan de persoonlijke belijdenis, en een geschikt voor het plaatsen van een opdracht. Het geheel is uitgevoerd in twee kleuren. De namen van samensteller en tekenaar worden niet genoemd: evenmin wordt de oorsprong van de het credo begeleidende teksten in proza en poëzie vermeld. Deze anonimiteit is symbolisch voor opzet en bedoeling van dit aandenken.

J. B.

PERSSCHOUW

„Anti-christelijke machten”

Naar aanleiding van het nieuwe boek over de Ned. Geloofsbelijdenis, samengesteld door predikanten uit 4 verschillende kerkformaties, het werd pas in „Opbouw” door Prof. Jager besproken, stelde Prof. Herman Ridderbos de vraag: „Als het mogelijk is, dat predikanten uit vier verschillende kerken uit één mond de 37 artikelen des geloofs reciteren én uitleggen, welke anti-christelijke machten verhinderen deze predikanten en allen die met hen instemmen dan deze gemeenschap niet alleen in één boek, maar ook in één kerk te beleven?”

Op deze vraag ging Ds Jongeling in het Kerkblad van Overijssel en Gelderland aldus in:

Het is een rake vraag die Ridderbos hier stelt. Ja, waarom is er geen kerkelijke eenheid tussen hen die zeggen te willen buigen voor de Schrift, het Woord van God, en die ook in hun verstaan van het Woord des Heeren in hun ja- en amenzeggen daarop zulk een eenheid vertonen? bij wie dus inderdaad het willen buigen voor de Schrift niet een holle frase is, maar die het metterdaad bewijzen in enigheid van belijdend spreken? Hier zijn inderdaad anti-christelijke machten aan het werk. Hier is de duivel aan het werk, die het werk Gods verstoort. Maar er is toch uitwerking van de duivel! Christus heeft toch de duivel overwonnen! Zeker, het is niet eenvoudig: dit geslacht vaart niet uit dan door bidden en vasten. Maar dan kán het toch. En hetgeen bij de mensen onmogelijk is, is mogelijk bij God!

Bij God is het mogelijk dat de mensen van de „gereformeerde gezindte” kerkelijk één worden. Er is terecht critiek geïeerd op de idee „gereformeerde gezindte”. Groen van Prinsterer sprak van „de gereformeerde gezindte”, waarmee hij in de afvallige kerk van zijn dagen, die het Woord des Heeren niet bewaarde, doelde op degenen, die daar nog vasthielden aan de Schrift en aan de daarop gegronde formulieren van enigheid, en waaronder hij ook begreep de Afscheidenen, die zich van de Hervormde kerk hadden afgescheiden, om daardoor juist kerk te blijven. We mogen van „de gereformeerde gezindte” geen idool maken, geen gordijn waarmee we de kerkelijke verdeeldheid bedekken. De gereformeerde gezindte mag niet worden een toevluchtsoord waarin we ons bergen teneinde te ontkomen aan de eis tot kerkelijke gehoorzaamheid: dat ieder schuldig is zich bij de ware kerk te voegen. Maar ook al brengen we dat alles in rekening, dan valt toch niet te ontkennen, dat er veel gemeenschappelijks is tussen degenen die historisch afkomstig zijn van de reformatie der zestiende eeuw en die aan het belijden der reformatie willen vasthouden. Dat is verklaarbaar vanuit die historische afkomst. Maar nu komt het aan op de vraag: wordt het erfgoed der reformatie waarlijk vastgehouden, in de praktijk, in het doen, in het concreet bezig zijn met het zich laten vergaderen tot de kerk van Christus? Wanneer de hervormde predikanten, die aan dit boek hebben medegewerkt, zichzelf nu eens confronteerden met die vraag, dan zullen zij toch ongetwijfeld tot het inzicht moeten komen dat zij in hun praktijk ver van Calvijn af staan. Hoe ruim van denken Calvijn ook moge zijn geweest — alle beschuldigingen van het terendeel ten spijt is dit de historische waarheid — hij zou toch tot geen prijs vrijzinnigen in de kerk hebben geduld — denk maar aan zijn strijd tegen Servet —. En wanneer deze hervormde predikanten praktisch belijden dat de kerk is vergadering der ware christgelovigen, dan zullen zij toch aan vrijzinnigen geen wettige plaats in de kerk kunnen gunnen, dan zullen zij toch ook de historische reformatie die in de vorige eeuw — in twee étappes, afscheiding en doleantie — heeft plaats gehad, moeten erkennen als echte kerkreformatie, hoezeer daaraan menselijke zwakheden en gebreken hebben gekleefd.

En wanneer de medewerkende predikanten, die behoren bij de gebonden geref. kerken, hun belijden praktisch gaan waar maken, dan zullen zij toch — óók vanuit de reformatie der zestiende eeuw en vanuit wat Calvijn

geschreven heeft — moeten verfoeien wat in 1942 is gebeurd, en zullen zij toch geen dag langer kunnen leven onder vigueur van de leeruitspraak over verbond en doop. Ds E. G. van Teylingen, die ook een hand gehad heeft in de verschijning van dit boek, heeft in de dagen van de strijd een prachtige brochure geschreven over de sacramenten. Het blijft altijd een raadsel waarom hij toch zich gebogen heeft onder het juk van leeruitspraak en vervangingsformule.

Ja, welke anti-christelijke machten zijn hier aan het werk?

Een volledig antwoord op deze vraag zal wel niemand kunnen geven.

Maar zeker is, dat de duivel met alle energie bezig is om hen, die in de Christus der Schriften geloven, op alle mogelijke manieren uit elkaar te houden en verder uit elkaar te drijven. Dat is een pendant, de keerzijde van zijn offensief voor een valse eenheid.

En zeker is ook, dat onder hen die belijden de Christus der Schriften te kennen, maar heel weinig besef is van deze demonische tactiek — hoewel ze toch zeer doorzichtig is.

En niet minder zeker is, dat men vele van hen, die oprecht gereformeerd willen zijn, kerkelijke gemeenschap tussen hen en verwerpers van die Christus met evenveel energie ziet handhaven als ze die weigeren ten opzichte van hen met wie ze de naam onder de oude confessies zetten.

En hoelang zal dat zondige en dwaze gedoe nog voortduren?

Nieuw sectarisme

In het „Groninger Kerkblad” schrijft Ds M. A. Krop o.a. het volgende:

„Wij gaan in onze kerk uit van de grondstructuur der plaatselijke gemeente en in de stad van die buurt- of wijkgemeenten. Dat is een aardrijkskundige grootheid, historisch zo gegroeid en eventueel voor wijziging vatbaar.

Nu doet zich in het geheel onze kerk de situatie voor, dat zeker 20% van alle Hervormden zich niet thuis voelt bij de gemeente waartoe zij aardrijkskundig behoren....

Nu kan men deze situatie domweg negeren, maar men kan ook proberen er een verantwoord uitweg voor te vinden. Voor Groningen moge ik wijzen op het bestaan der sympathiegemeente rondom collega Bongenaar. Dat is een regeling die getroffen is door de plaatselijke kerkeraad in het bewustzijn van zijn verantwoordelijkheid voor de gehele gemeente.

In andere gemeenten gaat dit blijkbaar minder makkelijk. Daar stelt de kerkeraad zich op het standpunt, dat hij de enige wettige vertegenwoordiger der christelijke gemeente is, en dat geen enkele andere groep het recht heeft zich daarnaast te organiseren. Dit schept noodtoestanden....”

Er moeten daarom volgens de groningse pastor andere wegen worden ingeslagen. En hij gaat dan zo verder:

„Maar deze kunnen pas bewandeld worden, wanneer wij er voor onszelf van overtuigd worden, dat de kerk, in Gods verkiezing grond, ruimte moet laten aan menselijke uitdrukkingwijze in verschillende theologie, aan menselijke belevingsvorm in verschillende liturgie, aan menselijke gemeenschapsvorm in verschillende wijze van gemeentelijk samenleven. Hoe moet dat? Zijn hier normen en regels, of mag alles aan de vrijheid van de Geest worden overgelaten?”

Het wordt hoe langer hoe wonderlijker.

Met geweldig pathos strijdt men voor de éénheid der kerk.

Maar in de kerk staan de „modaliteiten” scherp tegenover elkaar.

Als een bepaalde „modaliteit” van een bepaalde kerk niet aan haar trek kan komen helpt de synode graag een handje daar een aparte kerk tegenover de bestaande op te richten. De Waarheidsvriend sprak van synodale scheurkerken.

En nu nog aparte kerken voor verschillende groepen: intellectuelen, arbeiders, ambtenaren, enz. enz.?

Een „sympathiegemeente” — de naam is typerend!

Vroeger was de band der gemeenschap het geloof in Christus en dat bond alle rassen, groepen, soorten werkelijk aaneen. Nu is het „sympathie”.

VAN HIER EN GINDS

Groeiende macht van het Mohammedanisme

Reeds meermalen schreven we over de groeiende macht van het Mohammedanisme speciaal in Afrika. Ze kwam onlangs ter sprake op een pan-afrikaanse conferentie van prot. kerken welke te Ibadan in Nigeria werd gehouden. Deze conferentie werd door 200 afgevaardigden, adviseurs en waarnemers bijgewoond. Zestig procent daarvan waren Afrikanen uit 24 verschillende landen. Vrijwel alle niet-roomse kerken uit Afrika waren daar vertegenwoordigd. Volgens de „Church Times” gaf de nigeriaanse bisschop S. O. Oduola uiting aan zijn bezorgdheid over de gestadige opmars van het Mohammedanisme. De Islam, zo zei hij, scheen voor de mensen gemakkelijker te aanvaarden dan het christendom. Wie Mohammedaan werd, kon rustig zijn amuletten en zijn polygamie handhaven. De neger die de Islam omhelsde, hoefde maar weinig op te geven, om echter veel te winnen. Een van de imponerendste dingen van de Islam was de algemene broederschap, die hij had aan te bieden.

Er werden te Ibadan ook enkele andere openhartige dingen gezegd.

Sir Francis Ibiam, voorzitter van de Christenraad van Nigeria, zei, dat er een felle strijd gevoerd moest worden om de Afrikaanse menselijke rechten te verzekeren. „Wij maken in die strijd niet van wapens gebruik, maar wel van het wapen der publieke opinie en van de grondwettige rechten die wij ook voor ons opeisen. Wanneer gij, Europeanen, ons uit uw kerken tracht te weren, zullen wij vechten om daar binnen te komen, doch wanneer wij die strijd gewonnen hebben, reken er dan niet op, dat gij ons daarbinnen aan zult treffen!”

Ook Alan Paton, de schrijver van „Tranen over Johannesburg”, was te Ibadan aanwezig. Hij waarschuwde, dat het niet makkelijk zou zijn om na een tijdperk van onderdrukking, Afrikaans-nationalistische excessen te vermijden.

Eenmaal kerken

De classis Den Bosch der (gebonden) Gereformeerde Kerken heeft, na kennis genomen te hebben van de rapporten van haar kerkvisitatoren over de steeds meer inburgerende gewoonte om zondags maar eenmaal naar de kerk te gaan, een kanselboodschap doen uitgaan naar alle gemeenten in haar ressort, waarin gewoonte wordt op „de toenemende verschraling van het geestelijk leven”.

„In de Waagschaal”

Het bekende hervormde weekblad „In de Waagschaal” verkeert in nood. De exploitatie ervan leverde in 1957 een aanzienlijk tekort op. Indien daarin niet wordt voorzien zal men de uitgave van dit weekblad moeten staken. Zoals men weet schrijft Ds Buskes in „In de Waagschaal” zijn bekende „Ter zijde's”.

Over een „doop”

In het maandblad van de Evangelische Maatschappij „De Protestant” kwam het volgende bericht voor:

Een lezer maakte ons attent op het feit dat het nieuwe KLM-vliegtuig „Leonardo da Vinci” in Rome in aanwezigheid van zeer vele en hoge autoriteiten plechtig gedoopt is. Nauwkeurige informatie gaf alleen de bevestiging van deze naar onze smaak wat wonderlijke plechtigheid. Overigens kan men in Het Vaderland van 18 dec. 1957 en in De Maasbode van 21 dec. hier meer over lezen, terwijl de laatste daarbij een foto van de doop gaf. In 't kort heeft de geschiedenis zich zo toegedragen: de heer Vogels van de KLM heeft in Rome een uitgelezen en internationaal gezelschap toegesproken, dat daar bijeen was gekomen ter assistentie bij de doop van de Viscount 800 PH-VIF. Door twee misdienaars gesecondeerd heeft daarna mgr. Smit het vliegtuig gezegend en in een speciaal gebed aan God gevraagd zijn zegen over dit vliegtuig uit te storten „opdat zij die daarmee hun luchtreis ondernemen onder de bescherming van de zalige Maagd voorspoedig de plaats van hun bestemming mogen bereiken...”

Na informatie ter bevoegder plaatse is vernomen dat deze ritus op verzoek van de KLM is voltrokken.

Eén van de vragen, die bij ons opkomen is: Kan een maatschappij als de KLM, waarvan 51 pct. der aandelen in de handen der overheid is, een dergelijk ritueel laten voltrekken? Hierbij een krachtig protest!

Liturgie in de roomse kerk

Ook de rooms-katholieke kerk kent haar liturgische beweging. Zij beoogt de leken meer actief te doen deelnemen aan de mis. Aan de roomse universiteit te Nijmegen sprak daarover de grote kenner van de roomse liturgie dr J. A. Jungmann S.J. uit Innsbruck. Hij zei o.a.:

In tegenstelling tot weleer, toen de priester alleen de offeraar was en de gelovigen buitenstaanders, is er thans een streven om er zoveel mogelijk de nadruk op te leggen, dat liturgie de levende eredienst is van de kerk, d.i. dus van het Volk Gods als hiërarchisch geordende gemeenschap.

De vernieuwing van de liturgie brengt mee een vernieuwing van het begrip „Kerk”. Christus is het hoofd, wij allen zijn zijn ledematen. Niet de priester alleen kan deze gemeenschap vormen. Juist de leek moet de gemeenschap, die eerste vereiste, wil er liturgie ontstaan — creëren.

Dit alles brengt ook zijn consequenties mee voor de bouw der kerken, die het altaar centraal zullen moeten plaatsen, opdat Christus in het centrum zal staan.

De „vernieuwing” van de Ned. Herv. Kerk

In de kringen der Ned. Herv. Kerk heerst onrust over de „vernieuwing” der kerk, welke men door de algehele reorganisatie van die kerk hoopte te bevorderen. De grote massa bleef evenwel wie ze was. En de kerkelijke belangstelling nam niet toe in die mate als waarop men had gehoopt. Het moderamen van de Generale Synode gaat nu regelmatig op „werkbezoek” bij de classische vergaderingen om deze te stimuleren tot activiteit enz. De klassieke vergaderingen kregen daarbij o.a. deze vragen voorgelegd:

1. De invoering van de kerkorde (in 1951) had de bedoeling een reorganisatie van de Ned. Hervormde Kerk te zijn, die gepaard diende te gaan met een „geestelijke vernieuwing”. Onze vraag is of er symptomen van deze vernieuwing in uw ressort zijn te bespeuren en welke middelen door u worden aangewend om deze te bevorderen.

2. Eén van de middelen, waarvoor de kerkorde organisatorisch de mogelijkheid wilde scheppen, was een herstel van de grondvergaderingen der kerk, om leiding te geven aan het leven, belijden en werken in de classes. In hoeverre is uw classis er in geslaagd aan deze bedoeling te beantwoorden?

3. Om werkzaam te kunnen zijn op de verschillende terreinen des levens werden organen van bijstand in het leven geroepen. In hoeverre zijn deze organen, als de jeugd-raad, de algemene diaconale raad enz. u in de laatste jaren van dienst geweest? Bestaat er een goed contact tussen de organen van bijstand van de classis en die van de generale synode? Hebt u hun hulp wel eens ingeroepen?

4. Als een van de belangrijkste organen voor de bevordering van de opbouw der gemeenten als het lichaam van Christus is de kerkvisitatie bedoeld. Beantwoordt de visitatie in uw ressort aan deze bedoeling?

5. Kunt u mededelen of er in uw ressort bijzondere wensen zijn ten aanzien van de activiteit der kerk op het terrein van diaconaat, jeugdwerk, publiciteit, samenlevingsproblemen etc.?

Drukkerij Steenbergen

ZEIST - TELEFOON 2452

Periodieken

Boekwerken

Handeldrukwerk

KERKNIEUWS

Beroepen te Schouwerzijl: kand. H. Smit te Utrecht.

Beroepbaar verklaard door de classis Utrecht: H. Smit, Joh. Brahmstr. 33, Utrecht (tel. 30375).

Proponeren. De classis Middelburg heeft de Heer H. H. v. d. Linden van Goes na gehouden examens verlof gegeven om te proponeren in de kerken van de classis Middelburg.

Intree. Ds G. Spijker deed intree in de Geref. Kerk van Kralingen met een predikatie over 2 Cor. 3 : 5.

Adressen : Curaçao : H. van Faassen, Kalbasweg 8, Dominginto, Willemstad, Curaçao; **Ds G. Spijker,** Hoflaan 80, Rotterdam-O.

Amsterdam-Centrum. Met ingang van Zondag 6 April j.l. zijn de aanvangsuren van de middag-kerkdiensten te Amsterdam-C. als volgt gewijzigd:

Rogate-kapel, Toministraat 18, 4.15 uur.

Gem. Handels H.B.S., P. L. Takstr.33, 6 uur.

Maranatha-kapel, de Wittenkade 59, 5 uur.

GEREF. STICHTING TOT BIJSTAND VAN EMIGRANTEN EN GEEMIGREERDEN

Openbare vergadering op woensdag 23 april, in de Geref. Kerk aan de Simonstraat, Rotterdam (bij Centr. Station). Aanvang 8 uur des namiddags.

Sprekers:

Ds J. MEESTER, van Amsterdam-Zuid. Over: „Enkele opmerkingen over het kerkelijk klimaat in de Ver. Staten in verband met onze emigranten”.

De Heer S. VAN RENSSSEN. Over: „Met de kleuren camera op bezoek bij onze emigranten”, toegel. met kleurenprojectie.

EMIGREREN? G.E.S.

Als ERKEND AANMELDINGSBUREAU verzorgen wij voor U alle emigratie-papieren. Wij geven voorlichting en verlenen bemiddeling voor plaatsing in alle landen en plaatsen waar eigen Gereformeerd Kerkelijk leven is.

VRAAGT VOORLICHTING VIA UW EIGEN ORGANISATIE:

GEREFORMEERDE EMIGRATIE STICHTING
Thomas à Kempisweg A 32, Utrecht, tel. 30335 - b.g.g. 26393

Vertegenwoordigers door geheel Nederland

BETALING ABONNEMENTSGELDEN

Met 1 april begon de nieuwe jaargang van ons blad. We verzoeken onze abonné's hun abonnementsgeld f 5.— per halfjaar of f 10.— per jaar te willen overmaken op postrekening 233117 t.n.v. Drukkerij Steenbergen, Zeist met bijvermelding voor OPBOUW.

De incassokosten zijn tegenwoordig zo hoog, dat we vertrouwen dat onze abonné's aan ons verzoek zullen voldoen.

DE ADMINISTRATIE.

ADVERTENTIE-TARIEF:

Regelprijs 20 cent per m.M.

Bij contract reductie.

FAMILIEBERICHTEN:

Regelprijs 15 cent per m.M.

Abonnementen s.v.p. bij vooruitbetaling door storting op girorekening 233117 t.n.v. Drukkerij Steenbergen, Zeist, met bijvermelding voor „Opbouw”.

Abonnementsprijs: f 5.- p. halfj. - f 10.- p. jr. Losse nummers 25 cent. Buitenland: f 6.25 per halfjaar - f 12.50 per jaar.